

УДК 94 (477.41) «1851/1920» : [929.735 (438) : 911.374.8]
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2022.5.178>

*Антон Терещук**

ДОЗВІЛЛЯ ПОЛЬСЬКОГО ШЛЯХТИЧА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. (НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ)

Анотація: У статті здійснено аналіз дозвілля шляхтичів Київської губернії другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Дозвілля є одним з елементів повсякденного життя, тому при написанні статті широко використовувалися его-документи та періодична преса.

Дозвілля польського шляхтича було багатограним та різноманітним. У статті здійснено всебічний огляд найбільш поширених видів проведення вільного часу: гра в карти, полювання, заняття спортом, подорожі, читання літератури тощо. Важливим аспектом відпочинку для шляхетського загалу було підкреслення їх елітарності та інтелектуальності. Тому у досліджуваному тексті прослідковується певна тенденція до змін у проведенні дозвілля шляхтичами, котрі шукали нових векторів натхнення та наслідування.

Ключові слова: історія повсякдення, Київська губернія, польська шляхта, его-документи, мемуари, полювання, гра в карти, подорожі

Віднедавна можна спостерігати тенденцію до зростання зацікавлення темою історії повсякдення серед дослідників. Історики починають концентруватися на більш локальних і буденних подіях та персоналіях, що дає змогу глибше зрозуміти історичне тло та передумови більш глобальних процесів і подій. Невіддільною частиною буденності є дозвілля, яке неможливо оминути, досліджуючи історію повсякдення. Адже це час у ході якого особи не тільки відпочивали, а й розвивали свої творчі та практичні вміння, зав'язували нові знайомства та намагалися розширити свій світогляд. Представники шляхетських родин були одними з нечисленних прошарків суспільства Київської губернії другої половини ХІХ – початку ХХ ст., які мали до своєї диспозиції найрізноманітніші форми дозвілля від гри в карти та полювання до велопрогулянок і гри у крикет. Такий стан речей був обумовлений не тільки фінансовими можливостями, а й кількістю вільного часу, який вони могли проводити на власний розсуд. Окрім цього варто зазначити, що шляхетський стан був неоднорідним, адже життя аристократа чи заможного землевласника значно відрізнялося від чиншового шляхтича. Проте навіть бідніші представники шляхетського стану прагнули до розкішного життя та забезпечення своїх культурних потреб.

Метою статті є висвітлити й описати основні види дозвілля шляхтичів Київської губернії другої половини ХІХ – початку ХХ ст. *Ключові завдання:* проаналізувати найпопулярніші види дозвілля шляхтичів, висвітлити тенденцію до змін у проведенні вільного часу у польському середовищі у регіональному вимірі.

* Терещук Антон Сергійович – аспірант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, Черкаська область, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2519-6738>; e-mail: tereshchuk.anton@gmail.com

Актуальність даної теми обумовлена поглибленням теми історії повсякдення, яке кілька останніх десятиліть набирає популярності. Завдяки використанню его-документів, періодичної преси та наукових напрацювань інших дослідників ми провели аналіз та описали дозвілля чоловіків польських родин Київської губернії.

Досліджуючи дану тему, автор опирався на широкий спектр праць дослідників у цій галузі. Умовно їх можна поділити на дві категорії: вітчизняні та закордонні. Українські дослідники зробили вагомий внесок у дослідженні шляхетської історії правобережжя України. З-поміж них варто відзначити: Ігоря Кривошею¹, Євгена Чернецького², Володимира Перерву³, Юлію Ярцун⁴, Ольгу Гончарову⁵ й ін. Закордонні науковці теж активно досліджують дану тему: Даніель Бовуа⁶, Тадеуш Епштайн⁷, Мирослав Устшицький⁸, Томаш Каргол⁹ та ін.

Звичайно будь-яке дослідження історії повсякдення не може бути повним без періодичної преси та его-документів. Найпоширенішими періодичними виданнями серед польської шляхти Київщини XIX ст. були: «Kraj»¹⁰, «Głos»¹¹, «Dziennik Kijowski»¹², які ми використовували, досліджуючи дану тему. Їх цінність полягає у тому, що редактори й автори статей зазвичай самі були вихідцями із шляхетського середовища і транслювали їх ідеї та переконання.

З-поміж авторів щоденників, спогадів і мемуарів слід виділити: Генріка Улашина (1874-1956), Зигмунда Котюжинського (1826-1894) й Августа Іванського (1832-1876). Генрік Улашин видатний польський лінгвіст і полоніст, який працював у трьох вищих навчальних закладах: Львівський університет (1920-1921), Познанський університет (1921-1939) і Лодзький університет (1945-1956). Його спогади були зібрані та видані Мирославом Скаржинським під назвою «Від Копіювати до університетських кафедр. Спогади»¹³. Значна частина життя автора спогадів пов'язана з Київською губернією, де він здобував освіту та

¹ Кривошея І., Ярцун Ю. Повсякденне життя шляхти Київської губернії в XIX столітті: український та зарубіжний історіографічний дискурс // *Nad Wisłą i Dnieprem. Polska i Ukraina w przestrzeni europejskiej – przeszłość i teraźniejszość. Monografia zbiorowa.* Warszawa-Toruń: Consortium scientifico-éducatif international Lucien Febvre, 2019. С. 190-196.

² Чернецький Є. Правобережна шляхта за російського панування (кінець XVIII – початок XX ст.). Джерела, структура стану, роди. Біла Церква: Вид. О.В. Пшонківський, 2007. 176 с.

³ Перерва В. Графи Браницькі: підприємці та меценати. Біла Церква: Вид. О.В. Пшонківський, 2010. 270 с.

⁴ Ярцун Ю. Повсякденне життя шляхти Київської губернії (кін. XVIII – 60-ті рр. XIX ст.): дис... канд. іст. наук. Умань, 2018. 252 с.

⁵ Гончарова О., Кривошея І. Участь польської шляхти в Уманській сільськогосподарській виставці (26 серпня – 3 вересня 1910 р.) // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.* Серія: Історія. 2022. Вип. 41. С. 9-17. DOI: 10.31652/2411-2143-2022-41-9-17

⁶ Бовуа Д. Трикутник Правобережжя. Царат, шляхта і народ. 1793-1914 рр. / Переклад Зоя Борисюк. Київ: Кліо. 2022. 872 с.

⁷ Epsztein T. Z Piórem i paletą. Warszawa: Wydawnictwo Neriton Instytut Historii PAN, 2005. 590 s.

⁸ Ustrzycki M. Ziemianie polscy na kresach 1864-1914. Świat wartości i postaw. Kraków: ARCANA. 2006. 406 s.

⁹ Karгол T. Łowiec polskiego ziemiaństwa na ziemiach zabranych w drugiej połowie XIX wieku (1864-1918) // *Studia i Materiały Ośrodka Kultury Leśnej.* 2018. № 17. S. 171-191.

¹⁰ Kraj. 1893. № 3. S. 11.

¹¹ Głos. 1891. № 17. S. 197-198.

¹² Dziennik Kijowski. 1906. № 37. S. 1-7.

¹³ Улашын Н. Z Kopiowatej na katedry uniwersyteckie Wspomnienia. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2010. 520 s.

працював. Зигмунд Котюжинський був успішним підприємцем та одним із співзасновників цукрової промисловості в Україні. Спогади були видані його сином у 1911 р. під назвою «Щоденники Зигмунда Котюжинського: 1826–1894»¹⁴. Щоденники Августа Іванського та його сина були опубліковані у спільній збірці «Щоденники 1832–1876. Спогади 1881–1939»¹⁵. У результаті того, що батько та син мали одне і теж ім'я та прізвище у дослідницькому середовищі їх заведено розрізняти на «сеніор» і «джуніор» відповідно. Спогади батька Августа Іванського охоплюють початок і другу половину XIX ст.; тоді як спогади його сина – кінець XIX – першу половину XX ст. Попри родинні зв'язки спогади авторів відчутно відрізняються не тільки тематикою, а й стилем їх написання. При написанні статті здебільшого використовувалися спогади Августа Іванського-ст., який докладно описував свої подорожі у межах країни та за кордоном.

Дозвілля польської шляхти на теренах Київської губернії було різноманітним і залежало від багатьох чинників як, наприклад, матеріальних можливостей чи виховання особи, так і індивідуальних уподобань шляхтича. Також важливим елементом для розробки досліджуваної теми є гендерний аспект. Попри певні трансформаційні зміни у другій половині XIX ст. дозвілля чоловіків і жінок суттєво відрізнялося. Звичайно вони іноді могли спільно проводити вільний час, але жінки у таких випадках виступали у ролі глядачів або вболівальниць. Були і такі види активностей, які безпосередньо виконували разом. До таких варто віднести читання книжок, яке нерідко відбувалося ввечері, коли збиралася вся родина і по черзі вголос читалися різні твори, після чого відбувалося їхнє обговорення¹⁶.

Важко уявити дозвілля польського шляхтича без полювання. Даний спосіб проведення часу був закарбований у шляхетській традиції. Навчання цьому заняттю хлопчиків мало елемент ініціації та знаменувало початок переходу у доросле життя. Також полювання мало певну елітарну ауру, яка підкреслювала вищість шляхти над іншими верствами населення. Разом з тим, дана винятковість почала занепадати наприкінці XIX ст., адже все більше осіб нешляхетського походження починали проводити свій вільний час за полюванням¹⁷.

Генрік Улашин у своїх спогадах, описуючи батька, так згадує про його захоплення полюванням: «Батько теж трохи полюбляв полювати, але переважно на дрібну дичину, головним чином на птахів. Влітку ми із захопленням ловили перепілок величезною зеленою сіткою»¹⁸.

Полювання вимагало вміння поведження зі зброєю та навичок їзди верхи, що, у свою чергу, можна розглядати, як певний елемент військового вишколу. Також цей вид дозвілля потребував відповідного рівня фізичної підготовки, що тільки підсилювало загартовуючий ефект молодого покоління. Особливо це стосувалося полювань, які тривали декілька днів і мали характер певної виправи. Учасники таких ловів мусили проводити ніч у лісі та самим собі готувати їжу, що вимагало відповідних вмінь і навичок. Важливим джерелом інформації про методи полювання на різних тварин і птахів шляхтичі могли отримувати не

¹⁴ *Kotiużyński Z.* Pamiętniki Zygmunta Kotiużyńskiego 1826-1894. Kraków: Skład Główny, 1911. 179 s.

¹⁵ *August Iwański Senior.* Pamiętniki 1832-1876. *August Iwański Junior.* Wspomnienia 1881-1939. Słowo wstępne *Jarosław Iwaszkiewicza.* Opracował *Wacław Zawadzki.* Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1968. 576 s.

¹⁶ *Яриун Ю.* Повсякденне життя шляхти Київської губернії... С. 167.

¹⁷ *Ustrzycki M.* Ziemianie polscy na kresach 1864-1914... S. 71-72.

¹⁸ *Ułaszyn H.* Z kopiaowanej na katedry... S. 78.

лише від більш досвідчених мисливців, а й з часопису «Łowca Polski» та Мисливських календарів¹⁹.

У спогадах шляхтичів нерідко можна зустріти теплі спогади й описи собак і коней, які брали участь у полюванні. Наприклад, вище згадуваний батько Генріка Улашина, приділяв значну увагу своїм коням. Улюбленцем усієї родини була Латка, яка відзначалася швидкістю, особливо зимою, коли її запрягали у сани²⁰.

Полювання також виступало елементом більших подій чи дійств. Наприклад, у своїх спогадах Зигмунд Котюжинський описує власний візит до маєтку Браницьких у Білій Церкві, до якого у той час прибув імператор Олександр II. У програмі відвідин імператора було дві ключові події – полювання та бал. Зигмунд не міг брати участі у полюванні, бо мав пошкоджену ногу, тому він виступав у ролі глядача. Спільне полювання шляхтичів та Олександра II свідчило про статусність і привілейованість даного дозвілля²¹.

Польський дослідник Томаш Каргол визначає три етапи полювання. Відкриття сезону зазвичай відбувалося 3 листопада в день святого Хуберта. Другий етап проходив зимою під час святкування Різдва і продовжувався до Нового Року. Завершальна частина сезону припадала на літо, а саме на липень, серпень і на початок вересня²². Таким чином, полювання посідало чинне місце у дозвіллі шляхтича, проте були й інші види відпочинку, які не давали нудьгувати їм під час несезонних періодів року.

Важливим осередком і місцем для польської шляхти був маєток, до якого часто приїздили родичі чи знайомі родини на різноманітні зустрічі, чи бали. На таких зібраннях шляхтичі танцювали з молодими паннами та спілкувалися з іншими гостями. Також дуже частим дозвіллям для шляхтичів на різноманітних зустрічах, контрактах і балах була гра у карти. Цей вид відпочинку був присутній не тільки під час різноманітних зібрань, а й у вечори вільних від обов'язків. У карти здебільшого грали чоловіки старшого віку, а жінки рідко брали участь у такому виді дозвілля хоч і зустрічалися певні винятки²³.

У шляхетському суспільстві не було однозначної думки щодо гри у карти. Так у 1893 р. у часописі «Kraj» Олександр Ельські виступав з різкою критикою даного виду дозвілля, порівнюючи його з чумою тогочасного суспільства, що поглинуло чоловіків у містах і селах²⁴.

Зі щоденника Зигмунда Котюжинського ми дізнаємося про повсякдення студентів Київського університету, які також полюбили грати в карти: «У ті часи, особливо під час контактів у Києві, у моді була гра в карти, а особливо в «біса». Люди, навіть похилого віку, з безперечно поважною позицією у країні, з матеріально сильним становищем, які рік не тримали карт у руках, сідали за стіл, як правило, в кімнаті з кількома картковими столами»²⁵. Також у спогадах Котюжинський змальовує карткові доми в Києві, які називалися «ями», де серед поважних представників суспільства можна було зустріти й осіб із сумнівною репутацією.

¹⁹ Kargol T. Łowiec polskiego ziemiaństwa... S. 178.

²⁰ Ułaszyn H. Z kopiaowanej na katedry... S. 79.

²¹ Kotiuziński Z. Pamiętniki Zygmunta Kotiuzińskiego 1826-1894... S. 63-66.

²² Kargol T. Łowiec polskiego ziemiaństwa... S. 177.

²³ Ustrzycki M. Ziemianie polscy na kresach 1864-1914... S. 70.

²⁴ Przeciw karciarstwu // Kraj. 1893. № 3. S. 11.

²⁵ Kotiuziński Z. Pamiętniki Zygmunta Kotiuzińskiego 1826-1894... S. 10.

Окрім вище згадуваної гри у «біса», шляхтичі грали у бридж, фараона й інші карткові ігри. Принагідно відзначимо, що гра у карти у шляхетського загалу асоціювалася із зеленим гральним столом, який був не тільки у різних розважальних закладах, а й у польських маєтках. Попри значну азартність даного типу розваг, рідко зустрічалися випадки, коли програвали великі суми, або ж банкрутували, хоча були і винятки. Як, наприклад, Юзеф Вайссенхофф, який у Петербурзі програв свій маєток²⁶.

Описуючи дозвілля польської шляхти, неможливо оминати релігійний аспект, а саме вплив католицизму на повсякденне життя. Адже костел був не тільки релігійним осередком, а й культурним осердям і стрижнем польської самоідентифікації. Завдяки вірі, шляхтичі пов'язували себе із західною культурою, яку вони вважали більш розвиненою та цивілізованою у порівнянні з російською. Свої маєтки вони порівнювали з островами цивілізації, які дрейфують у морі варварства та православного безкультур'я²⁷.

Релігійні святкування не могли проходити без гулянь і зібрань, які відбувалися після завершення костельних обрядів. Нерідко релігійні дійства відбувалися в один день з так званими шляхетськими з'їздами, на яких вирішувалися різні економічні питання та зав'язувалися нові знайомства. Наприклад, подібну практику можемо спостерігати у спогадах Генріка Улашина, що зображає святкування святих Петра та Павла в Умані, що було пов'язане з традиційним шляхетським з'їздом 29 червня: «Це також була своєрідна атракція, тим паче, що богослужіння проходило з великою пишністю, за численної допомоги прибулих священників». Після релігійних обрядів гості міста та місцеві йшли на прогулянку до Софіївки, де відбувалися виступи музикантів. Шляхтичі жартівливо називали дані дійства «уманськими контрактами». Лише через декілька днів після завершення даних дійств Умань оговтувалася та поверталася до буденного ритму життя, коли більшість шляхтичів поверталися до своїх маєтків²⁸.

На початку ХХ ст. в Умані відбувалася сільськогосподарська виставка, яка також поєднувала у собі економічний і розважальний характер. Дане дійство вирізнялася з-поміж інших тим, що воно було організоване здебільшого поляками, хоча охоплювало усю Київську губернію, де було багато російських підприємців. Якщо ми поглянемо на програму виставки, яка проходила з 26 серпня по 3 вересня, то можемо побачити, що майже на завершення кожного дня відбувався концерт у клубі «Огниско» чи виступ російської трупи. Також гості міста охоче відвідували парк Софіївка. Сільськогосподарська виставка в Умані у котре доводила, що шляхта намагалася поєднувати економічні чи релігійні події з відпочинком²⁹.

Польська шляхта подорожувала як у межах країни, так і за кордоном, проте виїзд до інших країн був привілеєм більш заможної шляхти, адже такі мандрівки вимагали значних фінансових витрат і залучення відповідних зв'язків. Описуючи цей вид відпочинку, насамперед варто відзначити основні причини, які спонукали шляхтичів до подорожей. Очевидно їх було безліч: туристичні, рекреаційні, лікувальні, освітні, релігійні, економічні тощо. Перераховані мотиви мандрівок зазвичай поєднувалися в одну подорож, таким чином вони були більш насиченими та менш фінансово затратними.

²⁶ *Ustrzycki M. Ziemia polscy na kresach 1864-1914...* S. 71.

²⁷ *Ibid.* S. 99.

²⁸ *Ulaszyn H. Z kopiowatej na katedry...* S. 114.

²⁹ *Гончарова О., Кривошея І. Участь польської шляхти в Уманській сільськогосподарській виставці...* С. 11.

Польська аристократія подорожувала майже по всій Європі та Близькому Сходу, хоча найпопулярнішими місцями залишалися Англія та Іберійський півострів. Під час відвідин інших країн шляхтичі милувалися архітектурними пам'ятками та скульптурами, із зацікавленням спостерігаючи за іншою культурою. Подорожуючі намагалися потрапити на концерти та вистави визначних митців³⁰. Наприклад, Август Іванський, прибувши до Вільна, після короткої прогулянки по місту відразу навідав видатного музиканта Міллера, якого також попросив про урок гри на фортепіано³¹. До Німеччини, Швейцарії, Франції та Італії шляхта їздила на лікування та рекреацію. З цією метою подорожі було найпростіше отримати закордонний паспорт і виїхати³².

Окрім відпочинку та лікування в інших містах і країнах шляхта здобувала освіту, особливо це стосувалося хлопчиків та юнаків. Після завершення початкової освіти, яка зазвичай відбувалася у родинному маєтку, дітей відправляли на подальше навчання у міста, що можна розцінювати як подорож з метою здобуття освіти. Також батьки та близькі родичі часто їздили навідувати своїх дітей під час навчання. Про подібний досвід згадує Август Іванський, описуючи подорож до Петербурга, він навідував у столиці свого старшого брата Генріка, що навчався у Кадетському Корпусі³³.

Повертаючись з інших країн і міст, шляхтичі привозили картини, книги, одяг та інші речі, які могли доповнювати їх домашню колекцію.

Колекціонування посідало важливе місце у дозвіллі польського шляхтича. Колекціонували різні предмети: картини, меблі, посуд, монети, книги, скульптури тощо. Тадеуш Епштейн у своїй праці «З пером і палітрою», зробивши аналіз інверторних описів маєтків, зазначає, що найчастіше колекції були накопичувані несвідомо або без чіткої систематизації. Хоча з упевненістю можна зазначити, що найпоширенішим колекційним предметом були книжки. Адже вони були доступні та дешеві для колекціонування. Майже у кожному польському маєтку знаходилася невелика бібліотека чи книгозбірня, де накопичувалася різна література. Також нерідко нагромадження книг накопичувалися для престижу та підкреслення статусності її власника, що відразу відзначали більш досвідчені читачі. Література переважно була польською чи французькою мовами, також все частіше можна було зустріти у бібліотеках твори англійською чи німецькою мовами. Російськомовної літератури не було багато, проте були представники польської шляхти, які захоплювалися даною літературою³⁴.

Література у бібліотеках була різних авторів і жанрів. Наприклад, у спогадах Генрік Улашин, описуючи бібліотеку свого дідуся Леонарда Улашина, перераховує різну художню літературу, як польських, так й іноземних письменників, інколи перекладених польською мовою. Окрім поетичних збірок і романів у бібліотеці знаходилися різні наукові праці, енциклопедії та довідникові матеріали³⁵. У часописі «Głos» у 1891 р. було опубліковано статтю Р. Сквицького про зміну літературних смаків у польському середовищі. За словами

³⁰ *Ustrzycki M. Ziemiańskie polscy na kresach 1864-1914...* S. 100.

³¹ *August Iwański Senior. Pamiętniki 1832-1876, August Iwański Junior. Wspomnienia 1881-1939...* S. 88.

³² *Ustrzycki M. Ziemiańskie polscy na kresach 1864-1914...* S. 101.

³³ *August Iwański Senior. Pamiętniki 1832-1876, August Iwański Junior. Wspomnienia 1881-1939...* S. 80-83.

³⁴ *Ustrzycki M. Ziemiańskie polscy na kresach 1864-1914...* S. 84-85.

³⁵ *Epsztein T. Z Piórem i paletą...* S. 83.

автора, у суспільстві набирали популярності повісті белетристичного характеру. Дану зміну в літературних уподобаннях Сквицький пов'язує із доступом до освіти ширших суспільних мас із непривілейованих станів. Автор нарікає на занепад філософського та духовного аспекту літератури, які поступаються розважальним цілям³⁶.

Окрім польської, англійської, французької й іноді російської літератури шляхта читала твори українських митців. Генрік Улашин у спогадах описує свій перший досвід з українською літературою, який він отримав у п'ятому класі Уманської прогімназії: «до цього мене підштовхнула проста цікавість і моя пристрасть колекціонувати книги, особливо раритетні, якими були ці українські книжки, що виділялися з потоку російських книг»³⁷. Йому вдалося придбати «Кобзар» і «Катерину» Тараса Шевченка й «Енеїду» і «Наталку Полтавку» Івана Котляревського.

У польському середовищі також користувалася популярністю періодична преса. Газети та журнали виписували здебільшого більш заможні й освічені родини. До початку ХХ ст. періодичною пресою Київщину забезпечувало, у першу чергу, Королівство Польське з якого до регіону потрапляли «Kłosa» та «Tygodnik Pustrowany». Обидва видання концентрувалися довкола літературних, суспільних і культурних тем. Також можна було зустріти у шляхетських маєтках петербурзьку газету «Kraj», яка піднімала політичні та економічні питання. З 1906 р. починає видаватися «Dziennik Kijowski», який користувався значною популярністю у польському середовищі³⁸.

Вартість періодичної преси спонукала польські родини до спільного їх придбання різними родинами, зазвичай сусідніми маєтками. Саме так про це згадує Генрік Улашин: «Покоління моїх батьків передплачувало «Tygodnik Pustrowany» або «Kłosa», часто в партнерстві з іншим сусіднім маєтком, але не було наборів, а неповні видання зазвичай перепліталися шнурком»³⁹.

Іншими популярними предметами колекціонування були документи. Переважна більшість шляхетських родин мали власний архів, адже кожна з них мусила мати документи, які підтверджували їх шляхетське походження. Тому у маєтках нагромаджувалися різні метричні дані, щоденники й інші документи⁴⁰.

Не менш важливим здобутком отриманим за кордоном, який шляхта привозила з собою до дому, був досвід і знання, які вони намагалися імплементувати у своїх оселях. У другій половині ХІХ ст. набирає популярності англійська культура, що проявлялося в одязі, літературі та проведенні вільного часу. У шляхетських маєтках починають з'являтися нові види дозвілля: гра в теніс, крикет, бокс, велопрогулянки тощо⁴¹.

Проводячи вільний час у місті, шляхтичі полюбили відвідувати театри, вистави, концерти й інші культурні заходи. Про значну культурну активність поляків у містах можуть свідчити кількість оголошень і реклам прийдешніх дійств. Наприклад, майже у кожному випуску «Dziennik Kijowski» на перших шпальтах можна побачити оголошення

³⁶ Beletystyka popularna // Głos. 1891. № 17. S. 197-198.

³⁷ Ułaszyn H. Z kopii watej na katedry... S. 151.

³⁸ Ustrzycki M. Ziemianie polscy na kresach 1864-1914... S. 87-88.

³⁹ Ułaszyn H. Z kopii watej na katedry... S. 84.

⁴⁰ Epsztein T. Z Piórem i paletą...S. 250.

⁴¹ Ustrzycki M. Ziemianie polscy na kresach 1864-1914... S. 74.

про приїзд театральних труп з п'єсами до міста чи співаків. У випуску № 37 за 1906 р. можна побачити програму п'єс, які мають відбутися у різних театрах Києва. До прикладу, у театрі «Бергонієр» були заплановані п'єси польського репертуару: «Dzierżawca z Oleskowa», «Państwo Młodzi», «Obrona Częstochowy» й інші⁴².

Про театр і цирк також згадує Генрік Улашин, описуючи Умань: «дерев'яна будівля театру, де влітку давали вистави приїжджі російські трупи (польські були заборонені), а також виступали чарівники-чорнокнижники». Учні старших класів Уманської прогімназії відвідували також цирки, які приїздили до міста⁴³.

Захоплення театром, як й іншими подібними видами дозвілля, сприймалися польською спільнотою, як ознака інтелектуальності та цивілізованості особи. Також у польському середовищі зростала повага до акторів. У маєтках шляхтичі проводили імпровізовані театральні виступи з власно написаними п'єсами або відомих авторів⁴⁴.

Отже, польська шляхта Київщини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. мала до диспозиції різноманітні види дозвілля, що визначалося фінансовими можливостями й індивідуальними бажаннями. Попри різноманітність проведення вільного часу можемо з упевненістю стверджувати, що полювання, гра в карти, читання літератури, колекціонування та подорожі були найпоширенішими видами дозвілля. Проте, варто зауважити, що змінювалося ставлення до різних видів відпочинку, наприклад, заняття різними видами спорту набувало неабиякої популярності. Водночас гра у карти та полювання поступово втрачали популярність. Дозвілля для шляхти було не лише джерелом інтелектуального задоволення, а й підкресленням їх високого соціального та культурного статусу. Подорожуючи іншими країнами вони воліли отриманий досвід і враження відтворити у своїх маєтках. Західна культура була взірцем для наслідування, що проявлялося не тільки в одязі та інтер'єрі, а й у дозвіллі.

Anton Tereshchuk

Leisure of a polish nobleman in the second half of 19th – early 20th century (on the example of Kyiv province's)

Abstract: Leisure is one of the key elements of the history of everyday life that is gaining popularity in modern historiography. During their free time, individuals developed their practical and creative skills and broadened their horizons. Therefore, our research on this issue is important and necessary. The study of daily life history relies on a wide range of sources, and especially on ego documents (diaries, memoirs, memoirs, etc.). The article mostly used the memoirs of Henrik Ulashyn (1874-1956), Zygmund Kotyuzhynskyi (1826-1894) and August Ivanskyi (1832-1876).

In the second half of the 19th – early 20th cent., the men of the Kyiv province's noble families had a wide range of leisure activities at their disposal. Everyone could adjust their

⁴² Dziennik Kijowski. 1906. № 37. S. 1.

⁴³ Ułaszyn H. Z kopiaowanej na katedry... S. 216.

⁴⁴ Ustrzycki M. Ziemiańskie polscy na kresach 1864-1914... S. 77-78.

leisure time to their preferences and financial capabilities. The article describes the most common types of leisure activities among men of noble families. Such leisure activities include playing cards, hunting, traveling, reading literature, collecting, and playing various sports.

The article also reveals the issue of changes in the preferences of the Polish nobility in spending their free time, which occurred at the turn of the century. Such popular types of recreation as hunting are beginning to lose their popularity, on the other hand, various types of sports such as cricket, tennis, boxing, etc. are gaining popularity. The nobility always preferred Western culture over Russian. In the second half of the 19th century, the influence of England can be traced, which was manifested in the spending of free time.

Keywords: history of everyday life, Kyiv province, Polish nobility, ego documents, memoirs, hunting, playing cards, travelling